

RÓBMY SWOJE CZYLI 3 x TAK DLA KOMPUTERYZACJI, KOMUNIKACJI I WSPÓŁPRACY W BIBLIOTEKACH PEDAGOGICZNYCH

Elżbieta Wykrzykowska

Nasza dwudniowa konferencja bibliotekarzy z bibliotek pedagogicznych jest inicjatywą oddolną. Wymyślili ją bibliotekarze dla bibliotekarzy i z tego powodu należy ją uznać za pierwsze tego typu przedsięwzięcie w naszym środowisku. Wszystkie poprzednie konferencje adresowane były wyłącznie do dyrektorów. Bibliotekarze, a dokładniej mówiąc nauczyciele bibliotekarze, mieli do tej pory rzadką sposobność uczestniczenia w nielicznych szkoleniach lub warsztatach. Dzisiaj nareszcie spotykamy się w poszerzonym gronie. Cieszymy się, że na zaproszenie Organizatorów przyjechali nie tylko nauczyciele bibliotekarze z wydziałów informacyjno - bibliograficznych, ale też z filii, które są bardzo ważną, integralną częścią naszych bibliotek.

Podczas obrad zamierzamy poruszyć wiele zagadnień. Zastanowimy się nad korzyściami jakie płyną dla bibliotek i ich czytelników (kiedyś mówiliśmy użytkownicy, dzisiaj coraz częściej mówimy klienci) z różnych form współpracy. Wierzymy, że znajdziemy nowe obszary i nowe formy współpracy. Dużo miejsca poświęcimy komputeryzacji i komunikacji, bo procesy te mają ogromny wpływ na budowanie wspólnej sieci informacji pedagogicznej. Są to zagadnienia szczególnie ważne w dobie budowania społeczeństwa informacyjnego. Zaprezentujemy swoje osiągnięcia i przedstawimy plany na przyszłość. Udowodnimy, że wbrew stwierdzeniu p. Mariana Walczaka, nasze biblioteki nie są "reliktami przeszłości" [1]. Nie jesteśmy czymś pomiędzy biblioteką publiczną a szkolną, zaś studiujący nauczyciele nie są naszymi głównymi klientami. Od dawien dawna jesteśmy bibliotekami fachowymi dla oświaty, która zawsze była i nadal jest ogromnym przedsiębiorstwem. To największy pracodawca, który potrzebuje znakomitych pracowników - fachowców. A pracownik doskonali to taki, który kształci się i doskonali przez całe życie.

Celem niniejszego wystąpienia jest przedstawienie podstaw prawnych współpracy bibliotek pedagogicznych w ramach ich własnej sieci oraz z bibliotekami innych sieci. Ponadto postaram się przypomnieć ważniejsze inicjatywy i formy współpracy, które miały miejsce na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat. Z góry przepraszam, jeśli jakieś formy czy inicjatywy pominęłam. Wynika to nie ze złej woli, czy chęci pomniejszenia czyichś zasług, ale jedynie z niewiedzy, która często jest skutkiem niedostatecznej współpracy i zakłóceń w komunikacji.

Bibliotekarze już od dawna wiedzą, że żadna biblioteka nie jest samowystarczalna. Mnogość i różnorodność materiałów bibliotecznych i wszelkiego rodzaju informacji z jednej strony oraz wielorakość potrzeb czytelniczych z drugiej strony sprawiają, że zasoby żadnej, nawet największej biblioteki świata, nie są w stanie zaspokoić oczekiwania wszystkich czytelników. Dlatego konieczna i bezdyskusyjna jest współpraca pomiędzy bibliotekami.

Zapisy aktualnie obowiązującej *Ustawy o bibliotekach* [2] nakładają na biblioteki konieczność współpracy, a ściślej mówiąc "współdziałania" jedynie w zakresie działalności informacyjnej. Na podstawie Art. 4 ust. 1. punkt 2) *Ustawy* do podstawowych zadań bibliotek należy: "obsługa użytkowników, przede wszystkim udostępnianie zbiorów oraz prowadzenie działalności informacyjnej, zwłaszcza informowanie o zbiorach własnych, innych bibliotek, muzeów i ośrodków informacji naukowej, a także współdziałanie z archiwami w tym zakresie". Ze względu na bogactwo zasobów informacyjnych, *Ustawa* słusznie rozszerza grono instytucji współdziałających. Aby to zadanie realizować konieczna jest współpraca i dobra komunikacja pomiędzy wszystkimi bibliotekami i ośrodkami informacji. *Ustawa* w Art. 19. ust. 5. zezwala publicznym bibliotekom samorządowym, by te za zgodą organizatora zawierały porozumienia z innymi bibliotekami (a więc także z bibliotekami pedagogicznymi) i instytucjami w sprawie wspólnego prowadzenia obsługi bibliotecznej określonych obszarów i środowisk. Możemy zatem nawiązywać współpracę z olbrzymią siecią bibliotek publicznych.

W celu prowadzenia jednolitej działalności bibliotecznej i informacyjnej utworzona została ogólnokrajowa sieć biblioteczna, do której na mocy *Ustawy* wchodzi automatycznie jedynie biblioteki publiczne. Zakres współdziałania w obrębie sieci określony jest w Art. 27. ust. 5. *Ustawy* następująco:

1. gromadzenie, opracowywanie, przechowywanie i udostępnianie zbiorów,
2. sporządzanie i rozpowszechnianie informacji bibliograficznych i dokumentacyjnych,
3. działalność naukowo - badawcza oraz dokształcanie i doskonalenie zawodowe pracowników bibliotek,
4. wymiana oraz przekazywanie materiałów bibliotecznych i informacji.

Biblioteki inne niż publiczne mogą na wniosek organizatora zostać włączone do ogólnokrajowej sieci i zobligowane do współdziałania. Nie ma zatem przeszkód prawnych do włączenia bibliotek pedagogicznych (podobnie jak i innych bibliotek) do ogólnokrajowej sieci. Konieczny jest jedynie formalny wniosek organizatora. Decyzję o włączeniu do sieci podejmuje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. On też może taką decyzję uchylić w przypadku naruszenia przez bibliotekę obowiązków wynikających z przynależności do sieci. Niestety, jak do tej pory minister właściwy do spraw kultury nie wydał rozporządzeń wykonawczych do *Ustawy* ustalających wspólne dla ogólnopolskiej sieci zasady dotyczące:

1. gromadzenia, opracowania, przechowywania i ochrony, w tym konserwacji, materiałów bibliotecznych,
2. specjalizacji zbiorów materiałów bibliotecznych i ustalania zadań w tym zakresie dla bibliotek naukowych gromadzących materiały biblioteczne, dotyczące określonej dziedziny wiedzy,
3. wymiany materiałów bibliotecznych,
4. wypożyczeń międzybibliotecznych,
5. prowadzenia katalogów centralnych,
6. koordynacji działalności bibliograficznej,
7. uczestnictwa w systemach informacji,
8. kształcenia i doskonalenia zawodowego pracowników bibliotek,
9. współpracy bibliotek w zakresie określonym w powyższych punktach.

Jedynie rozporządzenie jakie ukazało się z myślą o ogólnopolskiej sieci bibliotecznej dotyczy ewidencji materiałów bibliotecznych. [3] Obowiązuje ono od 1 stycznia 2000 r. i wymuszone zostało m.in. koniecznością dopasowania przepisów do ustawy o rachunkowości. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego nie mogło też być dłużej obojętne na fakt pojawiania się komputerów w polskich bibliotekach. Mimo ogromnej biedy i jakby na przekór rzeczywistości coraz więcej bibliotek komputeryzuje podstawowe procesy biblioteczne. Rozporządzenie zalegalizowało wreszcie elektroniczną ewidencję zbiorów. Podkreślić jednak należy, że dla współpracy bibliotek w ramach sieci czy też poza siecią, rozporządzenie to ma znaczenie marginalne.

Zgodnie z prawem , w 6 miesięcy od wejścia w życie nowej *Ustawy* straciły moc obowiązującą przepisy wykonawcze do starej *Ustawy z dnia 9 kwietnia 1968r. o bibliotekach*. [4] Wśród uchylonych przepisów znalazły się m.in. te, które regulowały zasady współpracy, a dotyczyły wymiany międzybibliotecznej [5], wypożyczeń międzybibliotecznych [6] i centralnych katalogów wydawnictw zagranicznych. [7] Zatem w chwili obecnej nie ma uregulowań prawnych do współpracy w tych zakresach, nawet w obrębie ogólnopolskiej sieci bibliotecznej. A więc biblioteki, w tym także publiczne, które nie miały możliwości wyboru i do tej sieci weszły na mocy *Ustawy* powinny zawierać między sobą odrębne umowy czy porozumienia, jeśli chcą prowadzić chociażby wymianę

lub wypożyczenia międzybiblioteczne. O ile wiem zdecydowana większość bibliotek żadnych umów nie zawierała, a wymianę i wypożyczenia międzybiblioteczne realizuje. Czas pokazuje, że pod rządami niedoskonałej ustawy i bez ministerialnych rozporządzeń można zupełnie sprawnie funkcjonować. Wnioski wynikające z tego stanu rzeczy powinny być daleko idące.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu, które reguluje funkcjonowanie bibliotek pedagogicznych [8] nie porusza problemu współpracy pomiędzy bibliotekami. Wśród zadań wymienia jednak wspieranie działalności bibliotek szkolnych, w szczególności w zakresie organizacji i zarządzania biblioteką. Zapis ten może być i zazwyczaj jest rozumiany jako obowiązek współpracy z bibliotekami szkolnymi w tym zakresie. W ramowym statucie biblioteki pedagogicznej, stanowiącym załącznik do kolejnego Rozporządzenia MENiS w sprawie ramowego statutu [9] wśród celów i zadań biblioteki pedagogicznej wymieniono współpracę w szczególności w zakresie doskonalenia zawodowego nauczycieli ze szkołami wyższymi, zakładami kształcenia nauczycieli i placówkami doskonalenia nauczycieli oraz innymi bibliotekami.

Nie mamy zatem prawnego obowiązku, czy przymusu współpracy. Mimo to stale podejmujemy mniej lub bardziej udane próby współpracy.

Od wielu lat datuje się nasza współpraca w zakresie wypożyczeń międzybibliotecznych. Jest ona szczególnie ważna w przypadku wydawnictw regionalnych i unikalnych. W ostatnich latach coraz częściej przesyłamy sobie kserokopie lub skany oryginalnych dokumentów. Dzięki kolejnym katalogom on-line i poczcie elektronicznej skracamy okres poszukiwań i coraz rzadziej korzystamy z rewersów okrężnych. Żałujemy, że niektóre biblioteki nie wypożyczają swoich zbiorów z powodu kosztów przesyłek pocztowych. Może należy ustalić wspólny cennik. Przecież *Ustawa o bibliotekach* pozwala pobierać od czytelników opłaty za tę usługę.

Podobny problem jest z wymianą publikacji własnych, dubletów i druków zbędnych. Tradycyjna procedura wymiany międzybibliotecznej jest bardzo pracochłonna, czasochłonna i kosztowna. Zapewne dlatego uległa prawie całkowitemu zanikowi. Chyba warto znaleźć dla tej współpracy miejsce w Internecie.

W latach 80-tych XX wieku kilkanaście bibliotek pomagało pozostałym bibliotekom tworzyć kartotekę metodyk nauczania. Z Gdańska, Ciechanowa, Kielc, Łodzi, Opola, Poznania, Rzeszowa, Szczecina, Tarnowa, Warszawy, Wrocławia, Zielonej Góry otrzymywaliśmy powielone opisy bibliograficzne, które naklejaliśmy na kartki katalogowe i włączaliśmy do naszych kartotek zagadnieniowych. Nieudaną próbą wznowienia tej współpracy była zaproponowana przez Pedagogiczną Bibliotekę Wojewódzką w Gdańsku inicjatywa współtworzenia bieżącej bibliografii oświaty przy wykorzystaniu programu komputerowego SAPI.

W naszych bibliotekach powstaje bardzo dużo tematycznych zestawień bibliograficznych. Przez wiele lat wysyłaliśmy je do Biblioteki Narodowej, a ta publikowała *Wykazy tematyczne ważniejszych zestawień bibliograficznych*. Na ich podstawie prowadziliśmy między sobą wymianę zestawień i wzbogacaliśmy nimi nasze warsztaty informacyjne. W roku 2001 Biblioteka Narodowa przestała publikować wykazy. Straciliśmy źródło informacji o sporządzanych w naszych bibliotekach zestawieniach bibliograficznych. Dobrze, że od samego początku istnienia elektronicznego serwisu BIBLIOTEKA PEDAGOGICZNA jest w nim miejsce na tworzone w naszych bibliotekach zestawienia bibliograficzne. Dostęp do nich jest teraz o wiele łatwiejszy niż wtedy, gdy musieliśmy czekać na kolejny numer wykazu z Biblioteki Narodowej.

W latach 90-tych, podejmowaliśmy inicjatywy i starania o objęcie bibliotek pedagogicznych rządowym programem komputeryzacji. Program taki jednak nie powstał, a biblioteki komputeryzowały się własnymi siłami i sposobami. W efekcie, bardzo różny jest stan zaawansowania procesu komputeryzacji, eksploatujemy aż 9 różnych programów komputerowych, a to nie ułatwia nam współpracy.

Uczestnictwo przedstawiciela naszych bibliotek w pracach Krajowej Rady Bibliotecznej zapewnia nam wpływ na politykę biblioteczną Państwa i udział w najważniejszych ogólnopolskich przedsięwzięciach. W poprzedniej kadencji reprezentowała nas w Radzie p. Aleksandra Gustołek z Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Szczecinie. W drugiej kadencji zastąpił ją p. dr Krzysztof Walczak z Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu. O aktualnych pracach Krajowej Rady Bibliotecznej poinformuje On nas w trakcie dzisiejszych obrad.

20 września 2001 r. została powołana do życia Sekcja Bibliotek Pedagogicznych i Szkolnych przy Stowarzyszeniu Bibliotekarzy Polskich. Dzięki działalności Sekcji nasi bibliotekarze mogą przede wszystkim doskonalić swoje umiejętności zawodowe. Sekcja organizuje seminaria, konferencje i szkolenia. Składa wnioski o dotacje na realizację wspólnych projektów i przedsięwzięć. Umożliwia wymianę doświadczeń oraz poznanie innych bibliotek polskich i zagranicznych. Niewątpliwym sukcesem Sekcji jest doprowadzenie do wydania przez Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli pierwszego od wielu lat informatora o naszej sieci *Biblioteki Pedagogiczne w Polsce - informator za rok 2003/2004*. O najważniejszych działaniach Sekcji poinformuje nas w dniu dzisiejszym jej Przewodniczący - p. Robert Miszczuk z Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Warszawie.

Podczas konferencji dyrektorów bibliotek pedagogicznych organizowanych od roku 2002 przez Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, podnoszono konieczność tworzenia krajowej sieci współpracy m.in. w zakresie działalności informacyjnej, zarządzania biblioteką, jakości pracy, współpracy ze środowiskiem, doskonalenia zawodowego, promocji osiągnięć. W roku 2003 rozpoczęły pracę dwa międzybiblioteczne zespoły problemowo - zadaniowe:

1. ds. standardów jakości pracy bibliotek,
2. ds. słownika języka haseł przedmiotowych.

Zespół ds. standardów jakości pracy opracował projekt pt. *"Europejska i krajowa sieć współpracy bibliotek pedagogicznych w zapewnianiu jakości"*. Cele projektu, to przygotowanie bibliotek do zmian edukacyjnych związanych akcesją Polski do Unii Europejskiej, stworzenie warunków do współpracy w zapewnieniu jakości pracy bibliotek, wypracowanie wspólnego stanowiska w sprawie budowania ponadlokalnych standardów jakości i poprawa jakości pracy bibliotek pedagogicznych. Projekt został zgłoszony przez Sekcję Bibliotek Pedagogicznych i Szkolnych przy SBP do Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu. W czerwcu Sekcja uzyskała z ministerstwa dotację na realizację projektu jako zadania państwowego w roku 2004.

Projekt zespołu ds. słownika haseł przedmiotowych niestety nie otrzymał dotacji ministerialnej ale będzie realizowany w ramach współpracy naszych bibliotek z Centralnym Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli. CODN zaprosił do współpracy specjalistów z Biblioteki Narodowej. O szczegółach informują nas podczas tej konferencji p. dr Danuta Wańka z Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu i p. Aldona Borowska z Biblioteki Narodowej.

24 lutego 2003r. z inicjatywy bibliotekarek: p. Bożeny Boryczki z Ośrodka Edukacji Informatycznej i Zastosowań Komputerów w Warszawie i p. Aldony Zawałkiewicz z Biblioteki Pedagogicznej w Toruniu powołano do życia redakcję ogólnopolskiego, elektronicznego *Serwisu Informacyjnego Biblioteka Pedagogiczna*. Jest to inicjatywa oddolna i społeczna, ale odpowiada na zgłaszane przez nasze środowisko zapotrzebowanie. W początkowej fazie przy tworzeniu serwisu pracowali przedstawiciele 13 bibliotek pedagogicznych. Obecnie w redakcji pracują bibliotekarze z 11 bibliotek (z Białegostoku, Chełma, Gdańska, Gorzowa Wielkopolskiego, Krakowa, Lublina, Lubska, Radomia, Siedlec, Torunia i Wrocławia), ale teksty i informacje nadsyłają także bibliotekarze z innych bibliotek. Zamiarem twórców jest integracja środowiska bibliotekarzy wokół idei doskonalenia zawodowego i podnoszenia efektywności pracy bibliotek. Zapraszają do współpracy wszystkich bibliotekarzy z bibliotek pedagogicznych, szczególnie tych, którzy postrzegają bibliotekę pedagogiczną jako nowoczesną placówkę wspierającą nauczyciela w doksztalcaniu, doskonaleniu się i w pracy zawodowej. O dokonaniach i planach serwisu poinformuje nas szczegółowo p. Bożena Boryczka.

Na uwagę zasługuje także najnowsza inicjatywa Dolnośląskiej Biblioteki Pedagogicznej we Wrocławiu polegająca na wspólnym katalogowaniu edukacyjnych zasobów Internetu. W przedsięwzięciu tym obok biblioteki z Wrocławia uczestniczą jej filie z Jeleniej Góry, Nowej Rudy, Strzelina, Świdnicy, Trzebnicy, Wałbrzycha i Ząbkowic Śląskich oraz biblioteki pedagogiczne z Białegostoku, Chełma, Gdańska, Krakowa, Lublina i Torunia. Do współpracy przy tworzeniu linków zapraszane są wszystkie biblioteki.

Materia procesów bibliotecznych sprzyja unifikacji i wspólnym działaniom. Wyzwanie, jakim jest budowa katalogu centralnego, będzie można zrealizować tylko we współpracy. Utrudnieniem są braki sprzętowe, złe doświadczenia z wcześniej podejmowanych prób współpracy, brak ośrodka koordynującego w postaci biblioteki centralnej. Pracujemy w dużym rozproszeniu. Nie mamy wystarczającego wsparcia ze strony ministerstwa i tzw. organów prowadzących. Sami musimy zadbać o stworzenie zasad i regulacji prawnych współpracy. Nie wiem, ile bibliotek pedagogicznych przystąpiło do ogólnokrajowej sieci bibliotecznej. Wiem jednak, że większość naszych bibliotek pozostając formalnie poza siecią współdziała i często bardzo ściśle współpracuje z bibliotekami tworzącymi sieć. Współpraca ta opiera się czasami na formalnych, spisanych oficjalnie porozumieniach, regulaminach czy umowach. Niektóre formy współpracy mają charakter pracy społecznej, ale poparte są ogromnym entuzjazmem bibliotekarzy. Współpracujemy ze sobą i z bibliotekami innych sieci, niezależnie od formalnych powiązań sieciowych i strukturalnych, obszaru na którym działamy, czy mimo braku uregulowań prawnych. Najczęściej nasza współpraca opiera się na dotychczasowej dobrej tradycji, wiarygodności biblioteki oraz na powszechnej wśród bibliotekarzy chęci niesienia pomocy sobie nawzajem i swoim czytelnikom. Zmieniająca się w szybkim tempie rzeczywistość sprzyja współpracy pomiędzy bibliotekami. Narzekamy często na drogi Internet, powolne łącza i monopol Telekomunikacji Polskiej, ale jeszcze nigdy nie mieliśmy do dyspozycji tylu narzędzi oraz tak szybkich i sprawnych kanałów komunikacji i przesyłania informacji. A informatycy i elektronicy mają już głowy pełne nowych pomysłów.